

**Soliq to'lovchilar va soliqqa tortish ob'ektlari to'g'risidagi
ma'lumotlarni yuritish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari**

Fiskal instituti magistranti

Nadjimov Akmal Radjabovich

Annotatsiya: *Mazkur maqolada soliq tizimlari asosan soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi aniq va dolzarb ma'lumotlarga tayanadi. Bunday ma'lumotlarni saqlash mexanizmi samarali soliq ma'muriyatchiligining asosini tashkil etadi, daromadlarni yig'ish, qonun hujjatlariga rioya qilish monitoringi va siyosatni amalga oshirishga yordam beradi. Ushbu maqolada soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni boshqarish va soliqqa tortiladigan ob'ektlarni kuzatish uchun hukumatlar tomonidan qo'llaniladigan mexanizmlar haqida to'liq ma'lumot berilgan. Turli yurisdiksiyalardagi misollarga asoslanib, u ushbu mexanizmlar bilan bog'liq asosiy komponentlar, funktsiyalar, muammolar va eng yaxshi amaliyotlarni o'rganadi.*

Kalit so'zlar: *soliq, byudjet siyosati, byudjet, soliq ma'murchiligi, soliq salohiyati, normativ tahlil, soliq yuki, o'rtacha stavka soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.*

Kirish. Soliq solish zamonaviy hukumatlarning asosiy funktsiyasi bo'lib, davlat xizmatlarini, infratuzilmani va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish uchun zarur daromadlarni ta'minlaydi. Soliq tizimlarining samarali faoliyat yuritishida soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'g'ri yuritish muhim ahamiyatga ega. Ushbu ma'lumotlarni boshqarish mexanizmi soliq to'lovchilar ma'lumotlari va soliqqa tortiladigan aktivlarni aniqlash, ro'yxatga olish, monitoring qilish va yangilash uchun mo'ljallangan bir qator jarayonlar, vositalar va qoidalarni o'z ichiga oladi. Axborotni saqlashning mustahkam mexanizmlarining ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Ular soliq organlariga soliqlarni samarali hisoblash va undirish, soliq qonunchiligiga rioya

etilishini ta'minlash, firibgarlik va bo'yinbozliklarni aniqlash hamda asosli siyosiy qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Qolaversa, ushbu mexanizmlar shaffoflik, hisobdorlik va aholining soliq tizimiga ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlashning turli mexanizmlaridan foydalaniladi. Bu mexanizmlar, birinchi navbatda, mamlakatimizda soliq ma'muriyatchiligiga mas'ul bo'lgan asosiy davlat organi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi tomonidan o'rnatiladi va tartibga solinadi. O'zbekistonda soliq solinadigan jismoniy va yuridik shaxslar ro'yxatdan o'tishlari shart. Ro'yxatdan o'tgandan so'ng soliq to'lovchiga yagona soliq to'lovchining identifikatsiya raqami (STIR) yoki ro'yxatga olish kodi beriladi. Soliq qo'mitasi ro'yxatga olingan soliq to'lovchilarning to'liq ma'lumotlar bazasini yuritadi, unda soliq to'lovchining ism-sharifi, manzili, aloqa ma'lumotlari, soliq identifikatsiya raqamlari va boshqa tegishli ma'lumotlar mavjud. Soliq to'lovchilar soliq organlariga to'g'ri va dolzarb ma'lumotlarni, shu jumladan, ularning soliq majburiyatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan shaxsiy yoki ish sharoitidagi har qanday o'zgarishlarni taqdim etishlari shart. Bu soliq organlarining soliq to'lovchilar to'g'risida dolzarb ma'lumotlarga ega bo'lishini va soliq qonunchiligini samarali boshqarishini ta'minlaydi. O'zbekiston soliq ma'muriyatchiligi jarayonlarini tobora ko'proq raqamlashtirmoqda. Soliq to'lovchilarga Soliq qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan onlayn portallar orqali soliq deklaratsiyasini taqdim etish va ma'lumotlarni elektron shaklda taqdim etish tavsiya etiladi. Bu ma'lumotlarni samarali yig'ish va qayta ishlashni osonlashtiradi, shuningdek, shaffoflik va muvofiqlikni yaxshilaydi. Soliq qo'mitasi jismoniy shaxslar va tadbirkorlik sub'yektlarini soliqqa tortish bo'yicha ularning huquq va majburiyatlari to'g'risida xabardor qilish maqsadida soliq to'lovchilarni o'qitish va tushuntirish dasturlarini o'tkazadi. Bunga soliq ro'yxatidan o'tish, ariza berish talablari, soliq stavkalari, chegirmalar va imtiyozlar bo'yicha ko'rsatmalar kiradi. Soliq qo'mitasida jismoniy shaxslar va tadbirkorlar soliqqa oid masalalar

bo'yicha yo'l-yo'riq va yordam olishlari mumkin bo'lgan soliq to'lovchilarga yordam ko'rsatish markazlari faoliyat yuritadi. Ushbu markazlar soliq qonunchiligini tushunish, soliq shakllarini to'ldirish, soliq nizolarini hal qilish va tegishli ma'lumotlarni olishda yordam beradi. Axborot almashish va hamkorlik soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlash maqsadida boshqa davlat organlari va muassasalari bilan hamkorlik qiladi. Bu biznesni ro'yxatga olish, yerga egalik qilish, bojxona va bank ishi uchun mas'ul bo'lgan idoralar bilan ma'lumot almashishni o'z ichiga olishi mumkin. Soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligi va me'yoriy-huquqiy hujjatlarga rioya etilishini tekshirish maqsadida muntazam tekshiruvlar va tekshirishlar o'tkaziladi. Bu soliq to'lovchilar faoliyatini monitoring qilish, moliyaviy hisobotlarni ko'rib chiqish, joylarga tashrif buyurish va qonunbuzarliklarga qarshi majburiy choralar ko'rishni o'z ichiga oladi. Umuman olganda, O'zbekistonda soliq to'lovchilar va soliq solish ob'yektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yuritish mexanizmi soliq qonunchiligining bajarilishini rag'batlantirish, shaffoflikni ta'minlash, davlat daromadlarini yig'ish va iqtisodiyotni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun samarali soliq ma'muriyatchiligiga ko'maklashishga qaratilgan.

Soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlash mexanizmi har qanday yurisdiksiyada soliq ma'muriyatining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu mexanizm soliq organlarining jismoniy shaxslar, tadbirkorlik sub'ektlari va soliqqa tortiladigan aktivlar to'g'risida aniq va dolzarb ma'lumotlarga ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan bir qator jarayonlar, tartiblar va tizimlarni o'z ichiga oladi. Soliqqa tortiladigan jismoniy shaxslar va korxonalar tegishli soliq organlarida ro'yxatdan o'tishlari shart. Ro'yxatga olish jarayonida soliq to'lovchilar o'zlarining ismlari, manzillari, aloqa ma'lumotlari va soliq identifikatsiya raqami kabi ma'lumotlarni taqdim etadilar. Ushbu ma'lumotlar soliq to'lovchilar ma'lumotlar bazasini yaratish va soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi aloqani osonlashtirish uchun ishlatiladi. Soliq organlari murakkab ma'lumotlarni boshqarish tizimlari orqali boshqariladigan soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarning to'liq ma'lumotlar bazalarini saqlaydi.

Ushbu tizimlar soliq to'lovchilar ma'lumotlarini saqlaydi va tartibga soladi, bu esa soliq organlariga ma'lumotlardan samarali foydalanish va tahlil qilish imkonini beradi. Har bir soliq to'lovchiga soliq to'lovchining identifikatsiya raqami yoki ro'yxatga olish kodi kabi noyob identifikator beriladi. Ushbu identifikator soliq to'lovchining faoliyatini kuzatish, soliq hisobotlarini taqdim etish va ularga rioya qilishni osonlashtirish, shuningdek, firibgarlik va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlashning oldini olish uchun ishlatiladi. Soliq organlari ko'pincha soliq to'lovchilarga soliq deklaratsiyasini topshirish, daromadlar haqida hisobot berish va ma'lumotlarini yangilash uchun elektron platformalar yoki onlayn portallarni taqdim etadi. Ushbu platformalar soliq hisobotlarini taqdim etish jarayonini soddalashtiradi, qog'ozbozlikni qisqartiradi va soliq to'lovchilar ma'lumotlarining aniqligini oshiradi. Soliq organlari soliq to'lovchilarning turli xil vositalar, jumladan, ma'lumotlarni tahlil qilish, xavflarni baholash va muvofiqlik tekshiruvlari orqali rioya etilishini nazorat qiladi. Soliq to'lovchilar ma'lumotlarini tahlil qilish va anomaliyalar yoki nomuvofiqliklarni aniqlash orqali soliq organlari huquqni muhofaza qilish bo'yicha harakatlarni yanada samaraliroq yo'naltirishi va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini oladi. Soliq organlari soliq qonunlari va qoidalariga rioya etilishini ta'minlash uchun majburlash vakolatlariga ega. Bunda tekshirishlar o'tkazish, talablarga rioya qilmaganlik uchun jarima solish va soliq to'lashdan bo'yin tovlaganlarga nisbatan qonuniy choralar ko'rish kiradi. Majburiy choralar soliq tizimining yaxlitligini saqlashga va soliqqa oid firibgarliklarning oldini olishga yordam beradi. Soliq organlari soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni bojxona organlari, moliyaviy tartibga solish organlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlar kabi boshqa davlat organlari bilan bo'lishishi mumkin. Axborot almashish transchegaraviy hamkorlikni osonlashtiradi, soliqqa rioya qilishni yaxshilaydi va soliq to'lashdan bo'yin tovlash va moliyaviy jinoyatlarga qarshi kurashni kuchaytiradi. Soliq organlari jismoniy shaxslar va korxonalariga soliq majburiyatlari va huquqlarini tushunishlariga yordam berish uchun soliq to'lovchilarga ta'lim va yordam dasturlarini taqdim etadi. Ushbu dasturlar soliq qonunchiligi, ariza topshirish

talablari va soliq to'lovchilarni qo'llab-quvvatlash uchun mavjud resurslar bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Umuman olganda, soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlash mexanizmi samarali soliq ma'muriyati, qonun hujjatlariga rioya etilishi va ijrosini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Soliq to'lovchilar to'g'risidagi ma'lumotlarning to'g'riligi, yaxlitligi va xavfsizligini ta'minlash orqali soliq organlari daromadlarni adolatli va samarali undirish bo'yicha o'z vazifalarini bajarishlari mumkin.

Bundan tashqari, soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yuritish funktsiyalari soliq ma'muriyatchiligida bir qancha muhim maqsadlarga xizmat qiladi. Asosiy vazifalardan biri yurisdiksiya doirasida soliq to'lovchilar va soliqqa tortiladigan ob'ektlarni aniqlashdir. Bu jismoniy shaxslarga, korxonalariga va soliqqa tortiladigan mulklarga soliq to'lovchining identifikatsiya raqamlari (STIR) yoki ro'yxatga olish kodlari kabi noyob identifikatorlarni belgilashni o'z ichiga oladi. Soliq organlari soliq tizimiga yangi soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlarini kiritish uchun ro'yxatga olish tizimlarini yuritadilar. Bu soliq to'lovchining ismlari, manzillari, aloqa ma'lumotlari va mulkka egalik ma'lumotlari kabi tegishli ma'lumotlarni to'plashni o'z ichiga oladi. Soliq organlari murakkab ma'lumotlarni boshqarish tizimlari orqali soliq to'lovchilar haqidagi katta hajmdagi ma'lumotlarni boshqaradi. Ushbu tizimlar soliq to'lovchilar ma'lumotlarini saqlaydi, tartibga soladi va yangilaydi, ularning aniqligi, to'liqligi va foydalanish imkoniyatini ta'minlaydi. Soliq organlari soliq to'lovchilar bilan ularning soliq majburiyatlari, huquqlari va majburiyatlari to'g'risida muloqot qilish uchun soliq to'lovchi ma'lumotlaridan foydalanadilar. Bu soliq xabarnomalari, eslatmalar va hujjatlarni topshirish muddatlari, soliq hisob-kitoblari va soliq qonunchiligidagi o'zgarishlar haqida yangilanishlarni o'z ichiga olishi mumkin. Soliq to'lovchining ma'lumotlari soliq hisoboti va rioya etilishini osonlashtirish uchun ishlatiladi. Soliq to'lovchilar o'z daromadlari, mol-mulki va operatsiyalari to'g'risida soliq organlariga taqdim etilgan ma'lumotlar asosida aniq hisobot berishlari shart. Soliq organlari soliq

majburiyatlarini baholash va soliqlarni undirish uchun soliq to'lovchi ma'lumotlaridan foydalanadi. Bu hisobot daromadlari, mulk qiymati va boshqa soliqqa tortiladigan omillar asosida soliq summalarini hisoblashni o'z ichiga oladi. Soliq organlari daromadlar to'g'risida kam hisobot berish, soliqlarni to'lamaslik yoki firibgarlik faoliyati kabi potentsial muvofiqlik xavflarini aniqlash uchun soliq to'lovchi ma'lumotlarini tahlil qiladi. Bu huquqni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni birinchi o'ringa qo'yishga yordam beradi va yuqori xavf ostida bo'lgan soliq to'lovchilarni tekshirish yoki tergovga yo'naltiradi. Soliq organlari soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlardan talablarga javob bermaydigan soliq to'lovchilarga nisbatan tekshiruvlar, tergovlar va majburlov choralarini ko'rish uchun foydalanadilar. Bu moliyaviy hisobotlarni ko'rib chiqish, joyida tekshirish va soliq to'lashdan bo'yin tovlash yoki firibgarlik uchun jarima solishni o'z ichiga olishi mumkin. Soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlardan hukumat amaldorlari va siyosatchilar tomonidan siyosat tahlili va qarorlar qabul qilishda foydalaniladi. Bu soliq siyosatining samaradorligini baholash, daromadlar tendentsiyalarini baholash va kelajakdagi soliq tushumlarini prognozlashni o'z ichiga oladi. Soliq organlari soliq to'lashdan bo'yin tovlash, moliyaviy jinoyatlar va jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish uchun boshqa davlat organlari, huquqni muhofaza qilish organlari va xalqaro soliq organlari bilan soliq to'lovchi ma'lumotlarini almashadilar. Bu ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiyligini ta'minlagan holda ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama shartnomalar bo'yicha ma'lumot almashishni o'z ichiga oladi. Soliq organlari soliq to'lovchilar ma'lumotlaridan samarali foydalanish orqali soliq tizimida adolat, shaffoflik va yaxlitlikni ta'minlashi, daromadlarni maksimal darajada yig'ish va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashi mumkin. Soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni saqlash mexanizmi butun dunyo bo'ylab soliq ma'muriyatchiligi tizimlarining samarali faoliyat yuritishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu mexanizm soliq to'lovchilarni identifikatsiyalash, hisobga olish, ma'lumotlarni boshqarish, rioya etilishi monitoringi va ijrosini ta'minlash orqali soliq organlariga daromadlarni undirish, soliq qonunchiligiga rioya etilishini

ta'minlash va soliq tizimida adolatni ta'minlash bo'yicha o'z vazifalarini bajarish imkonini beradi. Biroq, ma'lumotlarning aniqligi, xavfsizligi, muvofiqligi va resurslarni cheklash kabi muammolar axborotni saqlash mexanizmlarida doimiy takomillashtirish va innovatsiyalar zarurligini ta'kidlaydi.

Xulosa va taklif:

Soliq to'lovchi ma'lumotlarini ruxsatsiz kirish, buzilishlar va noto'g'ri foydalanishdan himoya qilish uchun mustahkam ma'lumotlar xavfsizligi choralari ko'rish. Bunga shifrlash, autentifikatsiya, kirish nazorati va muntazam xavfsizlik tekshiruvlari kiradi. Soliq organlari xodimlarining ma'lumotlarni boshqarish, muvofiqlik monitoringi va ijro texnikasi bo'yicha ko'nikma va bilimlarini oshirish uchun o'qitish va salohiyatini oshirish dasturlarini taqdim etish. Soliq majburiyatlari, huquqlar va mas'uliyatlar to'g'risida xabardorlik va tushunishni oshirish uchun soliq to'lovchilarni o'qitish tashabbuslarini ishga tushirish. Bunga soliq to'lovchilarni topshirish talablari, ajratmalar va mavjud qo'llab-quvvatlash xizmatlari haqida ma'lumot berish uchun tushuntirish kampaniyalari, seminarlar va onlayn resurslar kiradi. Soliq ma'muriyati amaliyotida innovatsiyalar va doimiy takomillashtirish, soliq to'lovchilar ma'lumotlarini saqlash mexanizmlarining aniqligi, samaradorligi va yaxlitligini oshirish uchun rivojlanayotgan texnologiyalar va ma'lumotlar tahlilidan foydalanish.

Reference /Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Фафур Гулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.